

I. A. БАРТОШ

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ГОВОРІННЯ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Визначено сутність соціальної сфери та її головні функції (соціально-діагностична, прогностична, соціально-комунікативна, правозахисна, превентивна, психотерапевтична, соціально-педагогічна, соціально-економічна, контрольна-наглядова, організаційно-управлінська, рекламно-пропагандистська, соціально-медична, науково-дослідна, освітня). Проаналізовано особливості формування компетентності іношомовного говоріння як мовного процесу. З'ясовано психологічні передумови зародження говоріння та відзначено важливість компетентності говоріння для соціального працівника. Охарактеризовано такі види говоріння, як діалогічне та монологічне мовлення, проаналізовано їх основні компетентності. Доведено, що діалогічне й монологічне мовлення є важливими складовими навчання говоріння майбутніх працівників соціальної сфери. Окреслено основні підходи щодо навчання вказаних видів говоріння.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальна робота, соціальний працівник, говоріння, компетентності говоріння, усне мовлення, діалогічне мовлення, монологічне мовлення.

I. A. БАРТОШ

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ ГОВОРЕНИЯ НЕМЕЦКИМ ЯЗЫКОМ БУДУЩИХ РАБОТНИКОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ

Определена сущность социальной сферы и её главные функции (функция развития личности, функция социальной стабильности, демографическая функция, перераспределительная функция, функция стимулирования экономического развития). Проанализированы особенности компетенции говорения как языкового процесса. Выявлены психологические предпосылки зарождения говорения и подчеркнута важность компетенции говорения для социального работника. Охарактеризованы такие виды говорения, как диалогическая и монологическая речь, проанализированы их основные компетентности. Доказано, что диалогическая и монологическая речь являются важными составляющими обучения говорения будущих работников социальной сферы. Очерчено основные подходы обучения указанных видов говорения.

Ключевые слова: социальная сфера, социальная работа, социальный работник, говорение, компетенция говорения, устная речь, диалогическая речь, монологическая речь.

I. BARTOSH

MODERN TECHNIQUES OF TEACHING FUTURE SOCIAL SPHERE WORKERS SPEAKING THE GERMAN LANGUAGE

The article is dedicated to defining the essence of the notion "social sphere" and outlining the main functions of the social sphere, namely the functions of personality development and social stability, the demographic function as well as the functions of redistribution and economic growth stimulation. The peculiarities of speaking competence as a language process have been also elucidated in the article. Moreover, the article sheds light on the study of the psychological preconditions of the formation of speaking. The article provides an insight into the peculiarities of competence in building up dialogues and monologues and defines the importance of this competence in the career of a social worker. Such types of speaking as a dialogue and a monologue are characterised in the article and it has been proved that these types are the significant aspects in the process of teaching speaking to future workers of the social sphere. In addition, the article outlines the chief methods of teaching communication with the help of dialogues and monologues. The specifics of dialogues and

monologues have been analysed from a psychological perspective. The conditions of the successful formation of competence in building up dialogues and monologues have been outlined.

Key words: *social sphere, social work, social worker, speaking, speaking competence, oral speech, dialogue, monologue.*

Проблема формування компетентності говоріння майбутніх працівників соціальної сфери перебуває на межі багатьох наук: філології, соціальної психології, педагогіки, методики викладання іноземних мов (далі ІМ). Як зазначає В. В. Черниш, міжособистісна комунікативна взаємодія зумовлена професійним володінням лінгвістичними, екстралінгвістичними засобами, механізмами психологічного впливу, розмаїттям виховних засобів, прийомів, методів і форм роботи тощо [6, с. 8].

У роботі соціального працівника велику роль відіграє те, як він спілкується зі своїми підопічними. Володіння мистецтвом говоріння – чи не найважливіша складова успішної роботи в соціальній сфері. Адже важливо не лише вміти слухати співрозмовника, досягнути суть сказаного, зрозуміти проблему, запобігти конфліктним чи критичним ситуаціям, наводячи логічні аргументи, а й спробувати вирішити проблему.

Аналіз наукової літератури щодо навчання говоріння свідчить, що цю проблему розглядали С. В. Гапонова, Н. Л. Драб, Н. В. Кузьміна, Л. І. Морська, С. Ю. Ніколаєва та інші науковці. Оскільки компетенція говоріння є багатовимірним процесом, її вивчення здійснювалося з точки зору педагогіки (І. І. Барахович, Я. Л. Коломийський, Н. В. Кузьміна та ін.), психології (Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін та ін.). Для дослідження навчання говоріння німецькою мовою майбутніх працівників соціальної роботи нами опрацьовано праці таких вчених, як Н. І. Кривоконь, А. В. Фурман, М. В. Підгурська, М. П. Лукашевич, І. І. Мигович. Однак, проаналізувавши наукові праці, ми дійшли висновку, що проблема методики формування навчання говоріння ІМ майбутніх соціальних працівників не була предметом окремого наукового дослідження вчених.

Мета статті – визначити сутність і функції соціальної сфери, розкрити особливості навчання іншомовного говоріння як мовного процесу та показати важливість говоріння ІМ для соціального працівника.

Насамперед визначимо поняття «соціальна сфера». Воно увійшло в соціально-гуманітарну літературу в кінці ХІХ ст. у відповідь на соціальну потребу суспільства у змістовому відображенні практичної діяльності людей, які допомагали бідним. Започаткування в 1890-х роках у Великій Британії лекційної роботи щодо роз'яснення та поширення знань про благодійну діяльність і відкриття у 1899 р. першого у світі Інституту підготовки соціальних працівників в Амстердамі (Голландія) спричинили появу відповідних навчальних курсів із соціальної роботи як навчальної дисципліни. Цього ж року у США вийшла книга М. Річмонд «Дружній візит до бідняків: керівництво для тих, хто працює у благодійних організаціях», де чи не вперше описано науково обґрунтовані методи соціальної роботи [2, с. 5]. Отже, соціальна робота стає об'єктом наукового осмислення, чим започатковується поява її теорії і становлення як напряму наукових досліджень.

На думку В. А. Скуратівського, О. М. Палій, Е. М. Лібанової, соціальна сфера – це сфера життєдіяльності людського суспільства, де реалізуються інтереси класів, соціальних груп, етнонаціональних спільнот, що охоплює широку палітру соціального простору: від умов праці, побуту, здоров'я до соціально-класових, етнонаціональних, сімейно-шлюбних відносин [4, с. 344]. В. І. Куценко та Я. В. Остафійчук розглядають соціальну сферу під іншим кутом зору, зокрема, як сферу діяльності людей, результатом якої є послуги, що задовольняють потреби суспільства й окремих його членів і пов'язані зі створенням доданої вартості [1, с. 340].

Система соціальної допомоги пройшла шлях від філантропного підходу в підтримці соціально вразливих верств населення, людей, які потрапили у ту чи іншу скрутну життєву ситуацію, до появи такого виду професійної допомоги, як соціальна робота, що призначена створювати засадничі умови не тільки для соціального забезпечення громадян, а й для розвитку їхніх можливостей і вміння вибудовувати своє життя, мобілізувати внутрішні ресурси у здоланні життєвих криз і колізій, позитивно самореалізуватися у громадянському та

особистому повсякденні. Людина не може існувати без соціуму, тому ми постійно зіштовхуємося з різноманітними проявами соціальної діяльності. Чим більше розвивається людина, тим більш розвиненою стає і соціальна сфера. Повертаючись назад, не можна недооцінювати найважливіші історичні події, які, власне, і стали істотними важелями у розвитку тих чи інших форм соціальної допомоги. Отже, становлення соціальної роботи як науки пройшло тривалий шлях [5, с. 11].

Враховуючи роль та значення галузей соціальної сфери для будь-якої країни, можна виокремити функції, які виконує соціальна сфера в забезпеченні соціально-економічного розвитку держави. Л. Т. Тюптя та І. Б. Іванова визначають 14 функцій соціальної роботи: соціально-діагностична, прогностична, соціально-комунікативна, правозахисна, превентивна, психотерапевтична, соціально-педагогічна, соціально-економічна, контрольно-наглядова, організаційно-управлінська, рекламно-пропагандистська, соціально-медична, науково-дослідна, освітня.

В нашій статті ми проаналізуємо найголовніші функції.

1. Соціально-діагностична: вивчення особливостей групи, прошарку, особи, ступеня і спрямованості на них мікро- та макрофакторів середовища; диференційовані, індивідуалізовані і точно визначені проблеми клієнтів для організації надання допомоги, підтримки, захисту; вивчення, аналіз та оцінювання об'єктів соціальної роботи (індивідів, сімей, груп); діагностика результативності процесу співробітництва.

2. Соціально-комунікативна: встановлення контактів з тими, хто потребує допомоги і підтримки, організація обміну інформацією, сприяння включенню різних інститутів суспільства в діяльність соціальних служб, допомога у сприйнятті та розумінні іншої людини; формування стратегії і тактики співробітництва соціального працівника з клієнтами.

3. Правозахисна: використання законів і правових актів, спрямованих на надання допомоги, підтримка і захист населення, яке проживає в країні і за її межами; використання правових норм для захисту прав та інтересів клієнтів, сприяння у застосуванні засобів державного примусу і реалізації юридичної відповідальності щодо осіб, які вдаються до прямих чи опосередкованих протиправних дій щодо клієнтів.

4. Психотерапевтична: організація різного консультування, коригування міжособистісних стосунків, допомога в соціальній реабілітації всім, хто потребує допомоги, сприяння соціальній адаптації особи.

5. Соціально-педагогічна: виявлення інтересів і потреб людей у різних видах діяльності (виховній, навчальній, освітній, культурно-дозвільневій, спортивно-оздоровчій діяльності, технічній, художній творчості, туризмі), залучення до роботи різних установ, організацій, громадськості, творчих та інших спілок, спеціалістів, тренерів, організаторів культурно-дозвільневої, туристично-краєзнавчої роботи, сприяння соціалізації особистості [5, с. 37].

Як бачимо, роль та розвиток соціальної сфери необхідні для успішного розвитку суспільства, а вказані функції сприятимуть глибшому розумінню об'єкта дослідження.

З'ясувавши історію виникнення соціальної діяльності, її визначення та функції, розглянемо важливість формування навчання говоріння для майбутніх працівників соціальної сфери.

Іншомовне говоріння – невід'ємна частина роботи успішного соціального працівника, тому зупинимось детальніше на цьому виді мовленнєвої діяльності та його зв'язку із соціальною роботою.

Відомо, що говоріння забезпечує усне спілкування ІМ в діалогічній (паралельно з аудіюванням) і монологічній формах. Воно спрямоване до однієї особи або необмеженої кількості осіб. Як і будь-яка інша діяльність, акт говоріння завжди має певну мету, мотив, в основі якого лежить потреба; предмет — думки того, хто говорить; продукт – висловлювання (діалог або монолог) і результат, який може виражатися у вербальній або невербальній реакції на висловлювання [3, с. 298]. Розглянемо формування навчання говоріння на психологічному рівні.

Процеси породження і сприймання мовлення вивчали багато вчених: психолінгвісти, психофізіологи, психологи (Л. С. Виготський, А. Р. Лурія, М. І. Жинкін та ін). Спочатку в певній ситуації виникає мотив висловлювання, що позначає початковий момент породження мовлення, і відповідно – комунікативний намір того, хто говорить. Такий намір визначає роль мовця як учасника спілкування, конкретну мету його висловлювання: чи він про щось запитує,

щось стверджує, закликає до чогось, засуджує чи схвалює, радить, вимагає тощо. На цьому рівні мовець уже знає, про що говорити, у нього виникає загальний задум майбутнього висловлювання, який поки що не має свого мовного втілення, але вже існує в предметно-зображальному коді.

Задум стосується тексту/висловлювання загалом: в ньому проявляється основна теза тексту, тобто попередній смисловий план, який уточнюється мовцем впродовж усього процесу його реалізації. Далі оформляється задум відбором мовних засобів – граматичних структур. Він реалізується спочатку у внутрішньому мовленні, де створюється потенціальна мовленнєва схема висловлювання. Навіть при безпосередньому повідомленні своїх думок у момент виникнення їх вираженню в зовнішньому мовленні передують поява мовленнєво-моторних імпульсів, які хоч на мить випереджають вимову слів.

Внутрішнє іншомовне мовлення еліптичне, побудоване за принципом конспекту, йому властива згорнутість, воно не озвучене. Далі включається голосовий апарат і сформоване висловлювання артикуляцією та інтонуванням втілюється в зовнішньому (озвученому) мовленні. Породження усного висловлювання супроводжується слуховим контролем, завдяки чому постійно здійснюється зворотний зв'язок, що забезпечує відповідність висловлювання задуму.

У спілкуванні рідною мовою, мовець думає лише про те, що сказати і в якій послідовності. Ці дії перебувають на рівні свідомої провідної діяльності. У говорінні іноземною мовою (за умови недостатнього рівня володіння нею) ці операції стають помітними через відсутність міцних зв'язків між мовленнєвим задумом та мовними засобами його вираження, які існують у носіїв мови. Тому умовою здійснення діяльності говоріння є наявність мовленнєвих автоматизмів або мовленнєвих навичок: граматичних, лексичних, вимовних (артикуляційних та інтонаційних). Вказані навички становлять операційний рівень говоріння як уміння.

Вивчаючи компетентність говоріння, розрізняємо дві її форми: діалогічне та монологічне мовлення. Розглянемо детальніше кожну з них.

На думку С. Ю. Ніколаєвої, діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. У межах мовленнєвого акту кожен з учасників почергово є як мовцем (ініціатор спілкування – адресант) і слухачем (партнер у спілкуванні – адресат). Щодо компетентності діалогічного мовлення у працівника соціальної сфери, то воно передбачає, що мовець, відповідно до певної ситуації, буде варіювати своєю комунікативною поведінкою, вмітиме планувати та корегувати спілкування з іншою людиною, опираючись на національно – культурні фактори, психологічні особливості кожної людини. На формування компетентності діалогічного мовлення соціального робітника впливає рівень сформованості інтелектуальних умінь. Отже, велику роль відіграє вміння передбачити можливу фразу співрозмовника, класифікувати, систематизувати і критично оцінювати отриману у процесі спілкування інформацію та відповідно на неї реагувати, використовувати як фактичну інформацію, так і свою власну точку зору, власні коментарі з теми, що обговорюється [3, с. 302]. Для успішного ведення діалогу соціальний робітник повинен володіти певними вміннями, а саме: вміти передбачити та спланувати свою мовленнєву діяльність, правильно вибрати зміст акту спілкування, вміти спонтанно реагувати на репліки співрозмовника та орієнтуватись в умовах спілкування. Із сказаного вище робимо висновок, що на формування та розвиток уміння вести діалогічне спілкування впливає рівень сформованості мовленнєвих навичок.

Розглянемо діалогічне мовлення з психологічної точки зору.

Як зазначає С. Ю. Ніколаєва [3, с. 304], діалогічне мовлення, як і будь який інший вид мовленнєвої діяльності, вмотивоване. Проте в умовах навчання мотив сам по собі виникає не завжди. Часто необхідно створювати умови, що будуть спонукати майбутніх працівників соціальної сфери до діалогу. Крім того, варто подбати про психологічний клімат, доброзичливі стосунки та зацікавленість у роботі, що буде вмотивовувати до спілкування. У реальному процесі спілкування комунікативні ситуації виникають, як правило, самі собою, адже це природні ситуації. Щоб навчитися правильно використовувати свої вміння та навички, такі ситуації створюються штучно. Звичайно, вони потребують деталізації та забезпечення спеціальних умов. Зауважимо, що формування компетентності в діалогічному мовленні тісно пов'язане із формуванням іншомовної компетентності в монологічному мовленні.

Монологічне мовлення – це усна мовленнєва форма спілкування, що передбачає зв'язне й неперервне висловлювання однієї особи, звернене до одного або кількох слухачів, співрозмовників (іноді до самого себе). Передбачається, що мовець уміє планувати, здійснювати і коригувати власну комунікативну поведінку під час породження та варіювання іншомовного мовлення в різних типах монологічних висловлювань відповідно до конкретної ситуації спілкування (контексту), мовленнєвого завдання й комунікативного наміру та згідно з правилами спілкування в цільовій національно-культурній спільноті. Монологічне мовлення ґрунтується на складній і динамічній взаємодії відповідних умінь, навичок, знань і комунікативних здібностей особистості. Успішність формування компетентності монологічного мовлення залежить від рівня розвитку його вмінь, сформованості мовленнєвих навичок, обсягу набутих і засвоєних знань про цей вид спілкування і динамічної взаємодії зазначених складових на основі загальних комунікативних здібностей. На формування компетентності монологічного мовлення також впливає ступінь розвитку в учнів інтелектуальних умінь, наприклад, уміння планувати і програмувати (укладати розгорнуту смислову програму) мовленнєві висловлювання, вміння дотримуватися причинно - наслідкових зв'язків та виконувати інші логічні операції у процесі монологічного мовлення [3, с. 340].

Передумовою успішного формування компетентності монологічного мовлення є достатній рівень сформованості мовних компетентностей. На розвиток здатності особи створювати монологічні висловлювання впливає рівень сформованості в неї усних мовленнєвих фонетичних, лексичних, граматичних навичок. Отже, чим вищий рівень сформованості мовленнєвих навичок, тим більше автоматизовані мовленнєві операції.

З точки зору психології, монолог – це односпрямована форма мовлення. Для монологу, на відміну від діалогу, характерний не обмін, а передавання інформації від людини з фіксованою функцією мовця до людини з фіксованою функцією слухача. Через це зворотний зв'язок і ситуативність монологічного мовлення послаблені порівняно з діалогічним мовленням. Тож монологічне мовлення є односпрямованим видом мовленнєвої діяльності й не розраховане на відповідну реакцію у вигляді мовлення вголос.

Успішність формування компетентності монологічного мовлення залежить від факторів, пов'язаних з труднощами, які виникають у майбутніх соціальних працівників у процесі його оволодіння. Навчання монологічного мовлення повинно здійснюватись за допомогою певної методичної системи, що включає організацію навчання, яка би сприяла успішності формування компетентності вказаного мовлення. Чинниками, що впливають на цей процес, є сприятливі умови навчання, ефективна підсистема вправ для навчання монологічного мовлення, наявність і раціональне використання необхідних засобів навчання [3, с. 346].

Отже, проаналізувавши історичні передумови виникнення соціальної роботи, її становлення як науки та з'ясувавши функції соціальної діяльності, нами здійснена спроба обґрунтування важливості навчання говоріння ІМ майбутніми працівниками соціальної сфери. Розглянувши явище говоріння, психологічні процеси породження мовлення та загальні характеристики діалогічного і монологічного мовлення, приходимо до висновку, що ця компетентність є ключем в успішній роботі соціального працівника. Працівник соціальної сфери повинен бути екстравертом та мати комунікативні здібності, бути цікавим для оточуючих, уміти грамотно, структуровано та логічно будувати свою думку, встановлювати контакт з тими, кому необхідна допомога, організувати обмін інформацією, виробляти єдину стратегію взаємодії, сприймати і розуміти іншу людину. Вести і діалог, і монолог необхідно, використовуючи оцінні судження в межах сфер, тематики і ситуацій офіційного та неофіційного спілкування, дотримуючись правил мовленнєвого етикету.

Перспективним вважаємо опис сучасної технології навчання для методики формування професійно спрямованої німецькомовної компетентності в говорінні в майбутніх працівників соціальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куценко В. І. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект: монографія / В. І. Куценко, Я. В. Остафійчук/ за ред. С. І. Дорогунцова. – К.: Оріяни, 2005. – 400 с.
2. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи: навч. посібник / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович. – К.: МАУП, 2003 – 168 с.

3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.
4. Скуративський В. А. Соціальна політика / В. А. Скуративський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. – К.: МАУП, 2002 – 360 с.
5. Тополя Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Л. Т. Тюття, І. Б. Іванова. – К.: Знання, 2008. – 574 с.
6. Черниш В. В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англомовної компетенції в говорінні: монографія / В. В. Черниш. – К., 2015. – 395 с.

REFERENCES

1. Kucenko V. I. Transformaciyi social'noyi sfery Ukrayiny: regionalnyj aspekt: monografiya [Transformation of social Ukraine: regional aspect: [monograph]] / V. I. Kucenko, Ya. V. Ostafijchuk / za red. S. I. Dorogunczova. – K.: Oriyany, 2005. – 400 s.
2. Lukashevych M. P. Teoriya i metody` socialnoyi roboty: navch. posibnyk [Theory and methods of social work] / M. P. Lukashevych, I.I. Mygovych. – K.: MAUP, 2003 – 168 s.
3. Metod`ka navchannya inozemnykh mov i kul`tur: teoriya i praktyka: pidruchnyk dlya stud. klasychnykh, pedagogichnykh i lingvistychnykh universytetiv [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: a textbook for students of classic, educational and linguistic universities] / O. B. Bigych, N. F. Borysko, G. E. Boreczka ta in. / za red. S. Yu. Nikolayevoyi. – K.: Lenvit, 2013. – 590 s.
4. Skurativskiy V. A. Socialna polityka [Social policy] / V. A. Skurativskiy, O. M. Palij, E. M. Libanova. – K.: MAUP, 2002 – 270 s.
5. Topolya L. T. Sotsial'na robota: teoriya i praktyka: navch. posib [Social work: theory and practice] / L. T. Topolya, I. B. Ivanova. – 2-he vyd., pererob. i dop. – K.: Znannya, 2008. – 574 s.
6. Chernysh V. V. Teoretyko-metodychni zasady formuvannya u majbutnix uchyteliv profesijno oriyentovanoi anglomovnoyi kompetencyi v govorinni: monografiya [Theoretical and methodological bases of formation of future teachers professionally oriented English competence in speaking: [monograph]] / V. V. Cherny`sh. – K., 2015. – 395 s.

УДК 378:33=111

Н. І. ГУПІКА-МАКОГІН

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО АУДІЮВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Проаналізовано результати проведеного експерименту, які доводять ефективність запропонованої методики навчання професійно орієнтованого англомовного аудіювання майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі самостійної роботи. Вказана методика базується на положеннях особистісно-діяльнісного, рефлексивного та професійно орієнтованого підходів; передбачає одночасний розвиток навчально-стратегічної компетентності як основи навчальної автономії, поетапне формування професійно орієнтованої англомовної компетентності в аудіюванні; доцільність надання студентам більшої самостійності та забезпечення рефлексивності навчального процесу. Обґрунтовано критерії оцінювання рівня сформованості професійно орієнтованої англомовної компетентності в аудіюванні у майбутніх фахівців з міжнародної економіки (розуміння загального змісту повідомлення, розуміння детального змісту повідомлення, виокремлення специфічної інформації, вміння аналізувати отриману інформацію).

Ключові слова: професійно орієнтоване англомовне аудіювання, майбутні фахівці з міжнародної економіки, самостійна робота, експеримент, критерії оцінювання.